

Lapse kõne ja suhtlusoskus arenevad üksnes suheldes

8. apr. 2025 Kristel Lempu Luunja Midrimaa lasteaia logopeed-eripedagoog

Logopeed-eripedagoog Kristel Lempu teeb tööd lapse sõnavaraga ning koos harjutatakse lausete moodustamist ja suhtlemisoskust. Fotod: erakogu

„Tere!“

„Tere, Mia! Me oleme täna teineteisele juba tere öelnud. Ei ole vaja mitu korda teretada. Ma töötan praegu.“

„Vaata, mul on uus kleit!“

„Mul ei ole hetkel aega sinu kleidist rääkida, ma teen tööd. Mine pane õuejalanõud jalga, te lähete rühmaga õue.“

Mia läheb, ta ei kurvasta, et teda jutule ei võetud. Aga ma tean, et homme tuleb ta jälle. Ja ülehomme. Ja mina seletan uuesti, miks mul ei ole parajasti sobiv hetk suhelda.

Olen logopeed ja tegin oma tööd. Õpetasin Miale suhtlemist. Suhtlemist saabki õppida ainult suheldes. Nii nagu rääkimist saab õppida ainult rääkides.

Mis on hea suhtlemisoskuse eeldused?

Usun, et kõik on nõus – suhtlemisoskus on oluline alustala elus hakkama saamisel. Hea suhtleja läheb läbi elu kadestamisväärse kergusega ja saavutab suure tõenäosusega selle, mida soovib. Kõigist inimestest aga ei saa head suhtlejat. Miks?

Suhtlemiseks on vaja head sõnavara, oskust lauseid ritta seada ehk teksti luua, oskust vestluspartneriga arvestada ning kiirelt ja adekvaatselt olukorrale reageerida. Teisisõnu, leida õiged sõnad, panna need vastavalt olukorrale ja eesmärgile lausetesse, valida õige hääletoon ja -kõrgus, lisada sobiv emotsioon, vaadata vestluskaaslasele õigel ajal silma ja nii edasi. Kas tundub keeruline? Suhtlemiseks vajame tegelikult väga palju oskusi, mida õpitakse lapseas ja lihvitakse täiskasvanuna. Suhtlema õppima hakkab laps kohe pärast sündi ja esimene eluaasta on siin määrava tähtsusega.

Logopeedina kohtan palju lapsi, kellel on raske suhelda. Need lapsed saab laias laastus jagada kaheks: lapsed, kes kasvavad kehvast suhtlus- ja kõnekeskkonnas, ning lapsed, kellel on kaasasündinud või haiguse/trauma tagajärjel tekkinud arenguprobleem. Näiteks kõne-, keele- või pragmaatikapuue. Kui hästi järele mõelda, sõltub suhtlemisoskus ka temperamenditüübist. On olemas lapsi, kelle kõnekeskkond on hea ja ka areng eakohane, aga suhtlusjulgus areneb aeglaselt. Mõni tundlik inimene jääbki ebakindlaks suhtlejaks.

Mida vajab laps, et saada edukaks suhtlejaks? Enamikule piisab sellest, kui nendega sünnist saati piisavalt palju suheldakse. On leidnud tõestust, et ka kõhubeebide arengule avaldab soodsat mõju, kui nendega rääkida. Beebi vajab ärkveloleku ajal igapäevast aktiivset suhtlemist. Naeratused, kallistused, paitused, hääled, laulud, silmside, tema hääletsustele reageerimine – positiivse suhtluskeskkonna loomine on väga oluline. Laps vajab suhtlemist lähedastega, see on tema baasvajadus. Kui suhtlusvajadus jääb rahuldamata ja lapse suhtluspüüdele ei vastata, ei õnnestugi seda hiljem täielikult kompenseerida. Laps võib küll spetsialisti abiga rääkimise selgeks saada, aga tema suhtlusoskus jääb teatud olukordades napiks. Võib näiteks juhtuda, et ta ei oska suhtluspartneriga arvestada ja satub tihti konflikti. Või jääb tõrjutuks, sest ei oska suhtlust algetada, näiteks teiste mängu siseneda.

Kuidas mõjutab last halb suhtluskeskkond?

Mõned vanemad on mulle rääkinud, et kuna nende laps ise suhtlust ei algatanud ja koheselt suhtlusstiimulele ei vastanud, loobusid nad temaga suhtlemast. Ema hoolitses lapse vajaduste eest – kõht sai täis, mähe oli kuiv, laps oli hoitud ja kaitstud. Aga silmside jäi loomata, peegelnuronid, millest sõltub lapse häädusliigutuste jälgendamisevõime, stimuleerimata ning emotsionaalne lähedus saavutamata. Lapse areng kulges kenasti, ainult kõne ei tahtnud tulla ja laps reageeris mõningates situatsioonides kummaliselt. Logopeedina saan sellest järeldada, et mingit tüüpi arenguprobleemiga laps sattus ebapiisavasse suhtluskeskkonda. Ka ema saab aru, mida ta oleks pidanud teisiti tegema. Aga me mõlemad mõistame, et vanem andis sel ajal oma oskustele vastavalt parima ja kedagi süüdistada pole mõtet. Vaja on edaspidi õigesti käituda ning anda lapsele kõne- ja suhtlemisoskus.

Praegusel ajal näen, et väga tihti jäävad loomulikud suhtlussituatsioonid piiratuks ekraanide tõttu. Olgu ekraani taga siis laps või tema vanem. Igal elust kinni püütud raasukesel on suur tähtsus. Need raasukesed jäävad aga kinni püüdmata, kui ekraanivirvendus kogu tähelepanu endale nõuab. Jalutuskäigul jääb märkamata mööda kihutav tuletõrjeauto ning kuulmata linnulaul või kassi kräunumine. Pärismaailm jääb igavaks, ühised emotsioonid väheseks. Ekraan vaigistab lapse loomuliku soovi suhelda ja emotsionaalne lähedus vanemaga jääb puudulikuks. Tekkida võivad jonnihood ja käitumisprobleemid.

Mis juhtub väikese lapsega, kes ei räägi? Lapsega, kellel ei ole piisavalt vahendeid, et ennast väljendada, kelle vajadusi ei saa rahuldada, sest ta ei oska neist märku anda? Toon kaks näidet lasteaiaaalistest lastest.

Malbe ja arglik lapsuke tõmbub endasse, loobub oma vajadustest ja lihtsalt kulgeb vooluga kaasa. Esialgu võib tunduda, et temaga on kõik korras, kuigi ta ehk nutab teistest rohkem ja on väga tundlik. Pisut hiljem aga märkame, et ta jääb mängudest kõrvale või saab mängus ainult kodulooma rolli. See on antud olukorras muidugi parim, mis olla saab – laps on kaasatud ja saab mängus suhelda oma oskustele vastavalt. Algas kõne ja suhtlusoskuste arendamiseks on eakaaslaste poolt tehtud. Aga edasiminekuks vajab laps täiskasvanu abi.

Temperamentsem ja julgem laps, kes oma vajadusi väljendada ei saa, muutub agressiivseks. Ta maandab oma pingeid näiteks hammustades või lüües. Mäletan kolmeaastaseks saanud poissi, keda pidi vahetpidamata jälgima, ka söögilauas. Ta oli häiritud, lausa kuri ühe endast nõrgema argliku tüdruku vastu. Seda tüdrukut ta lõi ja tõukas. Teisi hammustas, esialgu avalikult, hiljem varjatult. Poisi sõnavarasse kuulus kümmekond silpsõna. Aga sellise sõnavaraga ei saa väljendada oma iga päevaga keerulisemaks muutuvaid soovide. Ei saa seletada õpetajale, et sa tahad olla ravis esimene. Kuid lapsed on leidlikud. Sõnade puudumisel aitab kehakeel. Kui teised eemale lükata ja etteotsa trügida, mõistavad kõik lapse vajadust olla esimene.

Mõnikord, kui kõnet ei tule, annavad logopeed, eripedagoog või ka lapsevanem lapsele teise keele: pildi- või viipekeele. Ka nii saab suhelda ja me saame lisaaega kõne arengu järele aitamiseks. On lapsi, kes jäävadki nii suhtlema.

Kõigi nende tegevuste juures on oluline roll mängul.

Suhtlemist tuleb harjutada igasuguses olukorras

Kuidas siis ikkagi luua hea suhtluskeskkond? Väga lihtsalt. Tuleb lubada enda ellu loomulik mängude ja igapäevategevuste koos tegemise keskkond. Vaadake omavahel mängivaid lapsi, vaadake kohe päriselt. Ja õppige. Nii lihtsalt ja loomulikult tulebki oma lapsega suhelda. Koos naerda, loodust uurida, kooki küpsetada, raamatut vaadata ja lugeda, mürada, voodis pikutada, kaisutada, kuulata ja rääkida. Rääkida sellest, mis oli, mis on, mis tuleb. Siin tulevad appi ka teised inimesed, kes peaksid samuti kuuluma lapse kõnekeskkonda – lapse jaoks on oluline suhelda mitte ainult eakaaslaste, vaid ka vanavanemate ja teiste lähedastega. Mida suuremaks laps kasvab, seda rikkamat suhtluskeskkonda ja rohkem suhtluspartnereid ta vajab. On oluline teada, et laps jälgendab oma vanemaid ja nende omavahelist suhtlust. Laps võtab vanematest eeskuju, ta püüab läbi mängida kõik situatsioonid, mida näeb. Siin on põhjus, miks üks laps toimetab väga empaatiliselt nukunurgas, aga teine vajutab meelsasti klaviatuuril klahve.

Tark on lasta lapsel turvaliselt „sattuda“ eri situatsioonidesse, kus ta saab suhtlemist harjutada. Kordan ikka ja jälle – kõne ja suhtlusoskus areneb üksnes suheldes.

Räägime veel veidi Miast, tüdrukust, keda mainisin loo alguses ja kellel on raskusi suhtlemisega. Ta armastab väga tähelepanu ja tahab palju rääkida. Aga ta ei oska valida selleks õiget aega ega arvestada, et ka kuulaja tahab vahepeal midagi öelda. Teised lapsed ei võta Miat kuigi tihti mängu, sest Mia ei arvesta teistega. Ta ei mõista, et kiisut mängiv Teele ei taha terve päev oma pesas magada ning et isa rollis olev Taavet tahab samuti mõnikord otsustada, mida kodus teha. Sellepärast armastab Mia suurte inimestega rääkida. Eriti logopeediga. Aga logopeed ei luba alati endaga rääkida. Ta teeb tähtsat tööd. Aga mis saab olla tähtsam kui see, mida Mia tahab talle näidata?

Täna on Mial hea päev, sest logopeed kutsub ta enda kabinetti. Mia teab seda juba hommikust saati ega jõua ära oodata. Teab seepärast, et hommikuringis arutati koos rühmaõpetajaga päev läbi ja logopeed Kristeli pildi juurde riputati Mia pilt. Temal ja Robil on täna logopeedi tund. Logopeedi juures saab Mia lõpuks näidata, kuidas ta oskab tatimulli teha. Seal, peegli ees tohib seda teha. Ja logopeed rõõmustab.

Õpetajate Leht

Tugiharidus